

6. Artsen voor en tegen de Orde

Oorlogsorde van Geneesheren op Duitse golflengte

De Orde van Geneesheren, zoals we die vandaag kennen, heeft een merkwaardige ontstaansgeschiedenis achter de rug. De Orde werd opgericht op 26 november 1941 onder druk van de Duitse bezetter die controle wou hebben over gezondheidszorg en geneeskunde, en over wie de geneeskunde uitoefent. De Orde werd geleid door een Führer, in casu dr. Frans Van Hoof, de bestuurders waren artsen actief in het VNV en Rex. Artsen die zich niet bij de zogeheten Oorlogsorde aansloten, werden uit het ambt ontzet, sommigen werden gedeporteerd en vonden de dood in de uitroeiingskampen. Ondanks het terreurbewind dat de Orde voerde, was er ook clandestien verzet, zoals blijkt uit het pas opgedoken vlugschrift 'Le Médecin Belge, Journal de Combat d'Esculape' dat de slogan hanteerde: "Soyons médecins, humains et Belges!"

De oprichting van een Orde van Geneesheren was in België al voorzien door de wet van 25 juli 1938, maar nog niet uitgevoerd bij de inval van de Duitsers. Duitsland wilde in België, maar ook in Frankrijk en Nederland een Orde oprichten onder voogdij van de bezetter en met de actieve collaboratie van de politieke instanties. Het fascistische gedachtegoed dat antiparlementair, antiliberaal, antisyn-dicaal en corporatistisch gericht was, is in alle door de Duitsers bezette landen terug te vinden. De artsensyndicaten moesten plaats ruimen voor een corporatie die de exclusieve vertegenwoordiging belichaamde van de nazi-ideologie van de bezetter.

Frankrijk en Nederland

In Frankrijk richtte maarschalk Pétain al in oktober 1940 de Hoge Raad van de Orde op, ter vervanging van de bestaande artsensyndicaten die prompt verboden werden. De gevolgen waren desastreuus. Door de strategie van registratie werden Joodse en andere artsen uitgesloten, verklikt, opgesloten en naar de uitroeiingskampen gestuurd. De betrokkenheid bij verklikking was groot bij artsen, net als bij advocaten overigens, zoals de Franse dermatoloog en geschiedkundig onderzoeker Bruno Halioua beschrijft in *Blouses blanches, étoiles jaunes*.

In Nederland werd in december 1941 de Nederlandse Kamer van de Geneesheeren per decreet vastgelegd. Enkele maanden eerder hadden artsen die tegen het nieuwe regime rebelleer-

den echter de clandestiene organisatie *Medisch Contact* opgericht. De organisatie verspreidde protestbrieven en ging over tot boycotacties, zoals de weigering tot het inschrijven bij de Kamer en het betalen van de aansluitingskosten. In maart 1943 dienden duizenden Nederlandse artsen hun ontslag in, maar ze bleven clandestien verder werken. De Nederlandse gezondheidszorg werd tijdens de oorlogsjaren grondig overhoop gehaald: artsen werden opgepakt, anderen gingen ondergronds 'opereren'.

AVGV versus FMB

In ons land bestonden bij het aanbreken van WOII een aantal vrije beroepsverenigingen van artsen die in afwachting van de oprichting van de bij wet voorziene Orde van Geneesheren, naast elkaar verder bleven werken. Twee van die verenigingen slaagden erin tijdens de bezetting hun greep op de medische wereld te behouden en te versterken.

Aan de ene kant hadden we het *Algemeen Belgisch Geneesheeren Verbond* (ABGV) of de *Fédération Médicale Belge* (FMB), voorgezeten door de Brugse arts **Pierre Glorieux**. Die telde ongeveer 5.000 leden over heel België. De voertaal was Frans en de circa 1.700 aangesloten artsen uit Vlaanderen kwamen voornamelijk uit de liberale francofone middens. Zo kantte de FMB zich fel tegen de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

Daar tegenover stond het *Algemeen Vlaams Geneesheeren Verbond* (AVGV), opgericht in de nasleep van WOI als reactie tegen de uitsluiting van de van activisme verdachte dokters. Aan het roer stond dr. **Willem Libbrecht**. Het AVGV telde zo'n 750 leden die voor het merendeel actief waren in of

▲ De collaboratie was diep geworteld in Vlaamse medische kringen. Hier een beeld van de Hitlergroet tijdens het Dietsch Studentencongres in april 1941 in de Gentse aula, waar ook tal van professoren geneeskunde aanwezig waren.

sympathiseerden met het Vlaams Nationaal Verbond. In de leiding van deze politieke formatie zetelden een groot aantal artsen, waarvan heel wat een parlementair mandaat voor die partij bekleedden.

In oktober 1940 werd dokter Libbrecht in zijn nieuwe functie als directeur-generaal van Volksgezondheid benoemd. Hoewel het ontwerp als ongrondwettelijk werd beschouwd, liet **Gérard Romsée**⁽¹⁾, secretaris-generaal van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid, het besluit tot de oprichting van de Orde op 26 november 1941 verschijnen. Bij de oprichting van de Orde stapte het voltallige AVGV in blok over naar de corporatistische vereniging die als exclusieve vertegenwoordiger gold van de nazi-ideologie.

De nieuwe Orde

De nieuwe Orde van Geneesheeren bestond uit twee zelfstandige kamers, een voor elk landsgedeelte, met een vrije keuze voor de Brusselaars. De secretaris-generaal van Volksgezondheid benoemde de Führer van elke kamer. De missie van het nieuwe orgaan was driedelig: het reglementeren van het artsberoep, het vrijwaren van de eer en de beroepstucht door het opstellen van een medische deontologische codex en het installeren van een beroepstribunaal in elk van de Kamers.

Dr. **Frans Daels** zette zijn zinnen op het leiderschap van de Orde, maar kreeg tegenwind van de twee topmannen van het AVGV, de artsen Libbrecht en Van Hoof. Daels had eerder al naast het rectorchap van de Gentse universiteit gegrepen – "Das soll nicht Daels sein, der viel zu umstritten ist", schreef de Duitse gastprofessor Mackensen – en Daels viste ook nu weer achter het net.

Uiteindelijk kwam dr. **Frans Van Hoof** met de steun van de bezetter aan het hoofd van de Oorlogsorde. Hij werd tevens de chef van de Vlaamse Kamer en dankte *Oberstabsarts* Holm met een "wohlgemeintes Heil Hitler" (sic). Zijn plaatsvervanger was de Rexistische dokter **Marcel Dossin** die de Waalse Kamer leidde. Dokter Dossin stond bij **Léon Degrelle** hoog in aanzien, zoals blijkt uit volgend schrijven van februari 1944: "Le chef de Rex, SS Hauptsturmführer Léon Degrelle, remercie vivement Monsieur le docteur Dossin des marques de sympathie

Orde van Advocaten

Juristen kwamen doorgaans uit dezelfde conservatieve kringen als artsen. Toch is hun houding tegenover de bezetter anders georiënteerd.

De Orde van Advocaten van Brussel protesteert namelijk heftig tegen de verordeningen van de nazi bezetter jegens de juristen. De Orde weigert ook de lijst van advocaten – en dus ook van Joodse advocaten – te publiceren. Op 9 juni 1941 weigert de Orde – tegen de verordeningen van de bezetter in – de Joodse advocaten van de tabel te schrappen. Hierop wordt fel gereageerd in het VNV dagblad *Volk en Staat* door de collaborerende advocaten, onder impuls van mr. **Jan Timmermans**, gemeenteraadslid in Antwerpen voor het VNV, en mr. **René Lambrechts**, notoir antisemiet en leider van *Volkswering*, een organisatie die jacht maakt op Joden en zichzelf omschrijft als de strijdbeweging ter beveiliging van bloed en bodem.

De bezetter zal de stafhouder van Antwerpen op 3 juli 1941 onder dwang verplichten de Joodse advocaten te schrappen van de tabel.

Y.L.

▲ Een onuitgegeven document: Le Médecin Belge riep op 1 mei 1942 op tot verzet tegen de Oorlogsorde.

► qu'il lui a témoignées à l'occasion de son retour au pays et de la haute distinction qui lui a été décernée par le Führer".

Weigerachtige artsen verklikt

De Antwerpse arts Frans Van Hoof was beschermend lid van de Vlaamse SS, en een verwoed antisemiet. Ontrouw aan zijn gelofte iedereen te helpen kon hij "geen Jood... rieken" en "jaagt hij deze buiten"⁽²⁾. Hij pleitte dan ook voor het volledige 'ariseren' van de aangesloten leden. Om aan te sluiten bij de Orde moest de kandidaat een aantal vragen beantwoorden, waaronder deze: "Werd uw nationaliteit gewijzigd?" – "Welke was Uw vroegere nationaliteit?" – En ten slotte: "Valt u onder de bepalingen van de verordeningensbesluiten van 28.10.1940 door den Militairen Bevelhebber voor België uitgevaardigd betreffende de joden?"

In dezelfde geest dienen de selectiecriteria te worden geïnterpreteerd die de Gentse universiteit opstelde bij het invoeren in 1943 van een numerus clausus om de overbevolking van de medische faculteiten een halt toe te roepen. Een commissie samengesteld uit de VNV'ers **Adriaan Martens**, **Raymond Speleers** en **Roger Soenen** legde de studenten een pre-universitair geneeskundig onderzoek en een psychotechnisch onderzoek op, gekoppeld aan een ethisch onderzoek en een maturiteitsonderzoek... Volgens het verslag van de faculteitsraad moest een goed geneesheer een reeks eigenschappen van... "psychischen, intellectueelen en moreelen aard bezitten".

In 1943 deinsden de artsen Van Hoof en Dossin er niet voor terug de Belgische ma-

► De Oorlogsorde werd bestuurd door mensen van VNV en Rex. Bij de oprichting van de Orde maakte het AVGV de overstap naar de Orde.

Beknorte bibliografie

- Saerens L., *Vreemdelingen in een Wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking (1880-1944)*. Lannoo, Tielt, 2000, 847p.
- Sémelin J., *Sans armes face aux nazis*. Les Collections de l'Histoire, Trimestriel octobre 2007, numéro 37.
- Van Bever J., *Van AVGV tot 'Oorlogsorde' (1922-1944)*, verhandeling ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat in de geschiedenis, Universiteit Gent, 1993.
- Wouters N., *De Führerstaat. Overheid en collaboratie in België (1940-1944)*, Lannoo, Tielt 2006, 264p.
- Archief dr. Raphaël Schotte (Gent, bezit Marc Verschooris).
- Auditoraat-Generaal. Dienst van de archieven. Incivism. Dossier van de Orde van Geneesheren. Militair Gerechtshof n° 61/48.
- FOD Sociale Zekerheid. Dienst voor de Oorlogsslachtoffers. Archief- en Documentatiedienst.
- Universiteit Gent, Archief van UGent.
- Studie- en documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Soma).

Sleutelfiguren bij het AVGV⁽³⁾

Aangesloten professoren:

Leuven: Appelmans, Lacquet, J. Schockaert, Simonart, Vanderschueren, Van Goidsenhoven.

Gent: Daels, De Groot, Derom, Elaut, Franssen, Heymans, Martens, Soenen, Speleers, Van Houteghem, Van Uytvanck.

Leden hoofdbestuur:

Picard (voorzitter), Van Elst (prov. Antwerpen), Timmermans (Brabant), Van Roey (Limburg), Van Caacken-berghe (Oost-Vlaanderen), Iserbyt (West-Vlaanderen), Van Hoof (schrijver-penningmeester), Van Haelst (schrijver-verslaggever).

Oud-voorzitters:

Martens, Deheegher, Gravez, Laureys, Libbrecht.

gistratuur in te schakelen en de artsen tot aansluiting bij de Orde te verplichten. Ze maakten lijsten over aan de Duitse overheid met de namen van 'weigerachtige' dokters. Gevolg was dat deze dokters op de zwarte lijst terecht kwamen, tot dwangarbeid verplicht werden in Duitsland en in de uitroeiingskampen terecht kwamen. Een van hen was dr. **Pierre-Marc Debersaques** die na verklikking werd omgebracht in Buchenwald. Tijdens het doktersproces in 1947 kwam naar voor dat Frans Van Hoof zelf de namen van vier 'weerbare' artsen, waarom dokter Debersaques, had doorspeeld aan de *Werbestelle*.

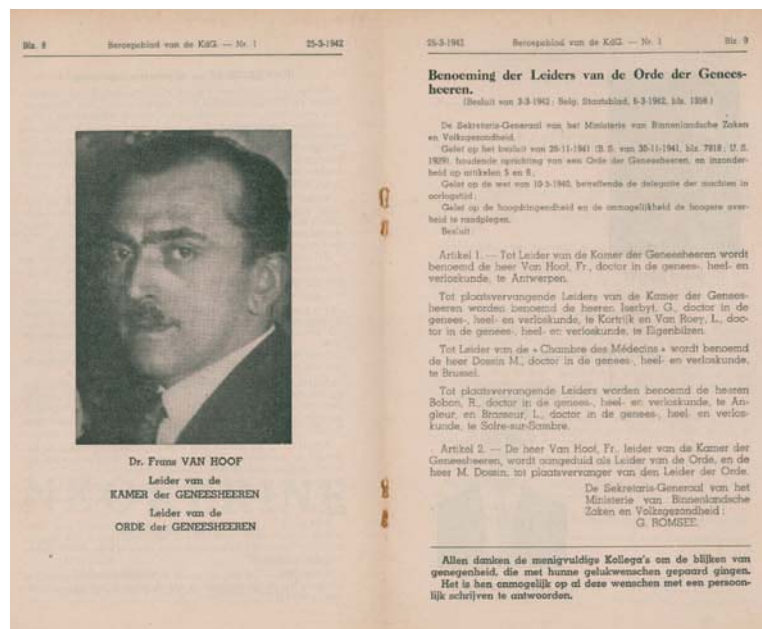
Het doktersproces

Na de oorlog kwamen de leiders van de Oorlogsorde in het oog van de storm terecht. Zeventien van hen stonden terecht in het gerucht makende doktersproces dat op 17 juni 1947 van start ging. Twaalf Vlaamse en vijf Waalse artsen moesten zich verantwoorden voor de vierde Vlaamse Kamer van het Krijgsauditoraat voor hun activiteiten tijdens de oorlog in dienst van de vijand.

De 17 artsen werden er onder meer van beschuldigd "deelgenomen te hebben aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens den Koning en den Staat in oorlogstijd aan het wankelen te hebben gebracht of met een kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand te hebben gewerkt" én "wetens een propaganda geleid, door eenigerlei middel gevoerd, uitgelokt of begunstigd te hebben gericht tegen den weerstand tegen den vijand of diens bondgenooten...".

De aangeklaagde dokters werd vooral het lidmaatschap van collaboratiebewegingen ten laste gelegd. Dr. Van Hoof werd ervan beschuldigd de opeising van artsen voor Duitsland niet te hebben verhinderd en bepaalde artsen te hebben verklikt. Van alle aanklachten ging de volle aandacht vooral naar twee belangrijke punten: enerzijds het feit dat de Oorlogsorde onwettelijk was omdat ze de politiek of de oogmerken van de vijand had gediend; anderzijds de aanstelling van een Leider volgens het *Führerprinzip*, met het oog op het verhinderen van een democratische verkiezing van het bestuurscorps.

Na precies zes maanden werden de vonnissen geveld, wat resulteerde in 16 veroordelingen en één vrijspraak. De zwaarste straf, 15 jaar buitengewone hechtenis, was voor dr. **Frans Van Hoof**, die door de krijgsauditeur als hoofdschuldige werd aangewezen. **Marcel Dossin**, chef van de *Chambre des Médecins*, kreeg 10 jaar gewone hechtenis. Professor **Willem Libbrecht**, ook wel de 'vader' van de Oorlogsorde genoemd, 5 jaar.

► Dr. Frans Van Hoof, beschermend lid van de Vlaamse SS en notoir antisemiet, werd door de bezetter naar voor geschoven als eerste voorzitter van de Orde van Geneesheeren.

Artsen in het verweer

Nochtans kan men niet alle artsen die aangesloten waren bij de Oorlogsorde over dezelfde kam scheren. Professor **Pierre Glorieux** schreef aan de Krijgsauditeur dat hij onder 'verdachte geneesheren' verstond: zij die als vertrouwensarts van de *Deutsche Krankenkasse* gefungeerd hadden, zij die gehecht waren aan de *Werbestelle* en in zekere mate aan het *Arbeitsamt* en alle officiële leiders van de *Kamers van Geneesheeren*.

Een pas opgedoken clandestien pamflet *Le Médecin Belge. Journal de Combat d'Esculape* van 1 mei 1942 lanceert een pathetische oproep naar artsen om in het verweer te gaan tegen de Oorlogsorde. Daarin wordt dr. **Libbrecht** een verrader genoemd, en samen met secretaris-generaal **Romsée**, **Van Hoof** en **Dossin** als hoofdschuldige met de vinger gewezen. "Notre devoir vis-à-vis de notre profession est de résister, tant pour le présent que pour l'avenir. Nous tâcherons de tenir tous nos Confrères au courant des événements, mais nous leur demandons une seule chose: RESISTANCE. RESISTANCE. Là seule se trouve notre salut."

Het document, ondertekend door *Le Comité de Résistance des Médecins Liègeois*, wijst erop dat de bevolking kreunt onder de bezetting, dat landgenoten worden omgebracht, dat soldaten van het Engelse, Russische, Amerikaanse en Chinese leger hun leven op het spel zetten voor onze vrijheid. "Résistons! Qu'aucun de nous n'aille grossir les rangs des médecins traîtres à leur patrie, et dont le châiment est proche!"

Als verantwoordelijk uitgever geeft het clandestiene pamflet de naam van... Dr. Libbrecht op. Het vlugschrift valt in de handen van de Duitsers die op zoek gaan naar de drukker. Op 12 mei 1942 wordt de drukkerij Lielens in Brussel gesloten en de vermoedelijke drukker opgepakt. Wat er verder met de man gebeurde, is onbekend.

Tekst: Dr. Yves Louis
Redactie: Henk Van Nieuwenhove

- (1) Romsée behoorde tijdens de Duitse bezetting tot het Comité van de secretarissen-generaal, dat in afwezigheid van de Belgische regering feitelijk het land bestuurde. Na de oorlog werd hij wegens collaboratie veroordeeld tot de doodstraf die later werd omgezet in levenslang. In 1954 werd hij vrijgelaten.
- (2) Lieven Saerens in *Vreemdelingen in een Wereldstad*, p. 666.
- (3) Onuitgegeven informatie uit het dossier van de Orde van Geneesheren (Militair Gerechtshof, dossier Van Hoof).

Volgende aflevering:
NSDAP Mutterheim Wolveterm
Reacties welkom: wo2@actuamedica.be